

...
ŞİA'DA İMAMLARIN MASUMİYETİ TELAKKİSİ VE ARKA PLANI**Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YALÇINKAYA*****ÖZET**

Şia mezhebinin ortaya çıkışını sağlayan faktörler göz önünde bulundurulduğunda siyasi meşruiyet noktasında öncelikle akla imamet teorisi gelmektedir. Nitekim Şia'yı diğer itikâdî İslam mezheplerden ayıran en temel faktör kuşkusuz imamet meselesi olmuştur. İmametın gerek vuku bulan hadiselerden siyasi pay devşirmek gerekse karizmatik liderci anlayışın bir tezahürü olarak mutlak manada gerekliliği imamet anlayışını inanç sisteminin en temel dinamiği yapmaktadır.

Şii düşüncenin teşekkülünden itibaren imamet telakkisine sahip çıkıp itikâdî bir anlayış ortaya koyan Şia, bu anlayışından hiçbir zaman ödün vermemiş ve imamet telakkisi üzerine birçok olgu inşa etmiştir. Bu inşa süreci Sıffin'den Kербela'ya, Emevi Saltanatı'ndan, Abbasi Hareketi'ne kadar yaşanan hadiselerin Şii düşüncenin dinamik bir yapıya kavuşmasını ve nihayet müesseseseleşip kendi iktidar yapısına ulaşmasının önünü açmıştır. Şia'ya göre imamete inanmak, iman etmenin kesinlikle bir gereği olduğu gibi kişinin de ancak diğer inanç esaslarıyla birlikte imameti de kabul edip iman ederse gerçek manada bir Şii/Müslüman olacağı kabul edilmektedir. Şia, imamet telakkisini ortaya koyarken yalnızca imamın varlığına inanmayı öngörmemiştir. Bunun dışında imamın peygamberler gibi hata ve günahlardan da masum olduğunu iddia ederken bu manada imamlara da bir nevi nübüvvetin devam ettiricisi manasını yüklemiştir. Şia'ya göre imamlar, peygamberlerin varisleridir ve peygamberlerden sonra şeriati korumakla görevli, olmazsa olmaz, kutsal nitelikli şahsiyetlerdir. İmamlar hakkındaki görüşlerini ifade ederken aklî çıkarımların yanı sıra Kur'an ve Sünnet'ten de birtakım deliller getirmişlerdir.

Şia'nın masumiyet anlayışı ilk olarak karşımıza hicri birinci asrın sonlarında Kûfe bölgesinde ortaya çıkmıştır. Siyasî anlamda zaten sıkıntılar çeken Ehl-i Beyt taraftarları, bir yandan da masumiyet, vasiyyet, rec'at, mehdilik ve gaybet gibi dinen net bir hükmün yani nassın olmadığı düşüncelerle de tanışmaya başlamış ve zamanla da kendi bünyesine almıştır. İlk zamanlarda bu düşüncelere karşı Ehl-i Beyt taraftarları önce sert sonrasında da mesafeli bir reaksiyon gösterse de yaşanan süreç içerisinde imamlar, bu düşüncelere karşı kalkan olamamışlardır. Hz. Peygamber'in Arap toplumuna kattığı en önemli şeylerden birisi olan yönetim ve devlet anlayışının O'nun vefatı sonrasında toplumun lidersiz kalma ve nihayetinde bu hususta kimin lider olacağı konusunda ayrılığa düşmesine sebep olmuştur. Kabileci bir yapıda olan Arapların bir lider etrafında toplanması ve nizami bir yapıya kavuşması Hz. Peygamberin vefat etmesiyle birlikte sekteye uğramıştır. Hz. Osman'a kadar olan süreçte sevk ve idarenin devamlılığı söz konusu olsa da Hz. Osman döneminde bu durum tersine dönmüş ve nihayetinde İslam toplumu bölünmeye başlamıştır. Hz. Ali döneminde daha da belirginleşen ayrışmalar, siyasi ve sosyal anlamda önce Emevilerin (özellikle Arap-Mevali ayrımı) olumsuz yaklaşım ve uygulamaları İslam toplumunda rahatsızlık oluşturmuş ve nitekim muhalif bir kanadın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Emevilerin hilafeti saltanata dönüştürme süreçlerinde yaşanan bu hadislerin ve nitekim toplumdaki huzursuzluğun açığa çıkması isyan hareketlerine sebebiyet vermiş ve nihayet Abbasi Hareketi ile de Emevi Saltanatı son bulmuştur. Bu süre zarfında muhalif kanat olarak yekpare bir hareket oluşmuş olsa da bu hareketin dinamizmini Ehl-i Beyt taraftarları oluşturmuştur. Bu minvalde Abbasi Hareketinin Şia'nın müesseseseleşme sürecinin önemli bir sac ayağı olduğu aşikârdır. Abbasi Hareketinin Hilafete akabinde ise saltanata dönüşmesiyle birlikte Ehl-i Beyte karşı tutunduğu tavır da değişmiş ve hâkimiyet noktasında kendilerine karşı bir rakip olarak görmeye başlamışlardır. Bir süre sonra siyasî üstünlük kazanan Şia, başta Hişâm b. El-Hakem gibi kelamcıları sebebiyle bahsettiğimiz bu inançları resmen kendi bünyesine katmıştır. Masumiyet telakkisinin arka planını oluşturan en temel faktör her ne kadar siyasî olarak görülsün de Şia'nın eski din ve kültürlerle olan bağlantısı da hemen göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Şia'ya mensup olan ana kitlelerin çoğunluğu, Arap olmayan yahut iktidarı desteklemeyen topluluklar olarak ele alındığında sosyo-kültürel yapının çeşitliliği gerek düşünce gerekse inanç açısından İslamla harmanlanan yeni bir oluşumun vuku bulmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şia, İmamet, Masumiyet

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam A.B.D, ORCID: 0000-0003-0401-1893, myalcinkaya@erzincan.edu.tr

THE HISTORY AND BACKGROUND OF THE INNOCENCE OF IMAMS IN SHIA**ABSTRACT**

Undoubtedly, considering the factors that led to the emergence of the Shia sect, the imamate theory first comes to mind at the point of political legitimacy. As a matter of fact, the most basic factor that distinguishes Shia from other itikadi Islamic sects has undoubtedly been the issue of imamate. The absolute necessity of the imamate, both as a political share of the events that have taken place and as a manifestation of the charismatic leadership approach, makes the understanding of the imamate the most basic dynamic of the belief system. Shia, who has owned imamet telakki from an early age and has put forward an understanding of itikadi, has never compromised this understanding and has built many facts on imamet telakki. This construction process paved the way for the events from Siffin to Karbala, Umayyad Reign to the Abbasid Movement to achieve a dynamic structure of Shiite thought and finally become an institution and reach its own power structure. According to Shia, it is accepted that believing in the imamate is absolutely a necessity to believe, and that a person will become a Shia/Muslim in the true sense only if they accept and believe in the imamate along with other principles of faith. The Shia did not envisage believing only in the existence of the imam when establishing the imamate's theory. In addition, he claimed that the imam was innocent of mistakes and sins, just like the prophets, and in this sense, he loaded the imams with the meaning of a kind of continuer of nubuvvah. According to Shia, imams are the heirs of the prophets and are the holy qualified personalities who are tasked with protecting Sharia after the prophets. While expressing their opinions about Imams, they also brought some evidence from the Qur'an and Sunnah as well as mental inferences.

The concept of Shia innocence first appeared in the Kufa region at the end of the first century of the Hijra. Ahl al-Bayt supporters, who are already suffering from political difficulties, have also started to get acquainted with thoughts that there is no clear religious provision, namely nassin, such as innocence, testament, rec'at, mahdi and gaybet, and over time they have taken it into their own. Although the Ahl al-Bayt supporters reacted harshly to these thoughts at first and then distantly, the imams could not be a shield against these thoughts during the process. One of the most important things that the Prophet Muhammad added to the Arab society, his understanding of governance and the state, caused the society to remain leaderless after His death and ultimately to be divided about who will be the leader in this regard. After the death of the Prophet Muhammad, the Arabs, who were in a tribal structure, gathered around a leader and achieved a regular structure, were interrupted. Although there is a continuity of referral and administration in the process up to the Caliph Uthman, this situation was reversed during the Uthman period and eventually the Islamic society began to divide. The divisions that became more obvious during the reign of Caliph Ali, the negative approaches and practices of the Umayyads (especially the Arab-Mawali distinction) in the political and social sense first created discomfort in Islamic society and, as a matter of fact, laid the groundwork for the formation of an opposing wing. The revelation of these hadiths and the unrest in society that occurred during the processes of the Umayyads converting the caliphate to the sultanate caused the rebellion movements and finally the Umayyad Reign ended with the Abbasid Movement. Although a monolithic movement was formed as an opposition wing during this time, the Ahl al-Bayt supporters formed the dynamism of this movement. In this context, it is obvious that the Abbasid Movement is an important pillar of the establishment process of the Shia. With the transformation of the Abbasid Movement into the Caliphate and then into the sultanate, the attitude towards the Ahl al-Bey also changed and they began to see it as a rival against them at the point of domination. After a while, Shia gained political superiority, especially Hisham B. He has officially incorporated these beliefs that we are talking about because of his words such as al-Hakem into his structure. Although the most basic factor that forms the background of the decency theory is considered to be political, the connection of Shia with ancient religions and cultures should not be ignored immediately. Considering that the majority of the main masses belonging to the Shia are not Arabs or do not support the government, the inevitability of the emergence of a new formation blending the diversity of the socio-cultural structure with Islam, both in terms of thought and belief, is obvious.

Keywords: Shia, Imamate, Innocence

GİRİŞ

Şiyâ' kökünden türemiş olan "Şia" kelimesi, sözlükte "tâbi olmak, desteklemek; şâyi olmak, çoğalmak" gibi anlamlara gelirken genel olarak ise "bir kimse etrafında toplanan taraftar, yardımcı, destekleyici" manasına gelmektedir. Tekili şîi'dir. Terim olarak, "Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte siyasi otoritenin Hz. Ali ve evlatlarına geçmesi gerektiğini düşünen gruplar" şeklinde ifade edilmektedir.*

Şia kavramının ilk dönem kullanılış şekilleri de sözlük ve terim anlamlarıyla Sünni ve Şii kaynaklarında geçmektedir. Örneğin, Hz. Ömer döneminde İran'ın fethi sırasında Sâsâniler'in komutanı ve ileri gelenlerinden oluşan bir topluluk Medine'ye getirildiklerinde Hz. Ömer, "Bu adamı ve şiasını İslam'a boyun eğdiren Allah'a hamdolsun" demiştir.* Cemel Vakası bitişinde bir kişi Hz. Ali'ye muhaliflerini niçin öldürdüğünü sormuş ve Hz. Ali de "Onlar da benim şiamı öldürdüler" cevabını vermiştir.* Şii kaynaklarda ise genellikle terim anlamı kullanılmış olup, "Ali Şiası" olarak kavramın kullanıldığı ve bu kavramın Hz. Ali'nin üstünlüğünü kabul ederek onun taraftarlığını yapanların oluşturmuş olduğu topluluğa nispet edildiği ifade edilmektedir.*

Kur'an-ı Kerim'de de Şia kavramı birçok yerde zikredilmiştir. Ancak zikredilen ayetler incelendiğinde bu kavramın günümüzde veya geçmişte kullanıldığı terim anlamından ziyade sözlük anlamında kullanıldığı görülmektedir. "عَتِيًّا الرَّحْمَنَ عَلَىٰ أَشَدِّ إِلَيْهِمْ شَيْعَةً كُلِّ مَن لَّنَزَعَنَّا نُمَّ" Bu ayette şia kelimesi "grup, topluluk" anlamlarında kullanılmış, cümle olarak ise Allah'a karşı isyan edenlere bir tehdit manası bulunmaktadır. "عُدُوِّ مَن وَهَذَا شَيْعَتِهِ مَن هَذَا" Bu ayette şia kelimesi "taraftar, yanlı" anlamlarında kullanılmış olup Hz. Musa'nın yaşamış olduğu bir kıssayı anlatmaktadır. "عَلَا فِرْعَوْنَ إِنَّ" Yine Kasas Suresi'ndeki bu ayette de şia kelimesi farklı bir kalıpta kullanılmış ancak anlam olarak yine "grup, topluluk" manasını ihtiva etmekte ve Firavun'un yaptıkları anlatılmaktadır. "لِأَبْرَاهِيمَ شَيْعَتِهِ مَن وَإِنَّ" Bu ayette şia kelimesi "izlenilen yol" anlamında kullanılmış ve İbrahim (a.s)'in Nuh (a.s)'un çizdiği istikamette ilerlediği belirtilmiştir. "مِنَ أَرْسَلْنَا وَقَدْ"

* Mustafa Öz, "Şia", *DİA*, XXXIX, 116-120. İbn Haldûn Mukaddime'sinde bu kavram hakkında şöyle denilmektedir: "Bil ki Şia'nın lügat manası arkadaşı ve etba demektir. Halef ve seleften olan fakih ve mütekellimin, Şii ve Şia tabirini bir ıstılah olmak üzere Hz. Ali ve oğullarına taraftarlık edenlere tahsis etmişlerdir." İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, Mukaddime, (çev. Z. Kadiri Ugan), I, (İstanbul: 1374/1954), 525. Hasan Onat Şia terimini açıklarken şu ifadelerle yer vermiştir: "Ali b. Ebi Talib'in Hz. Muhammed'den hemen sonra nass ve tayinle halife olduğuna inanan, imametın insanlığın sonuna dek, Ali'nin soyunda devam edeceğini ileri süren, bu imamların masum olduklarını iddia eden toplulukların müşterek adıdır." Hasan Onat, *Emevî Dönemi Şii Hareketleri*, (Ankara: Endülüs Yayınları, 1993), 15. Son olarak kamus tercümesinde ise bu terim şu şekilde açıklanmıştır: "Şiy'a kelimesinin kesreli okunması durumunda, "Bir kimsenin medâr-ı kuvveti olacak müttefik etbâi ve ensârı" anlamı çıkmaktadır. Denir ki; Hum şiatuhu. Yani, ona tâbi olanlar ve onun yardımcıları. Ol kimse tâife-i mezkûre ile mütekavvî olup nâm ve şöhret bulduğu için itlak olunmuştur. Şia kelimesi başlı başına bir fırka-i insânîyeye itlak olunur. Ve işbu lafzın müfred, tesniye, cemi, müzekker ve müennesi beraberdir. Ba'dehu lafz-ı mezkûr imam Ali el-Murtaza kerremallâhu vecheh hazretlerinin ve hânedan-ı âlilerine muhib ve Mihriban olanlara bi tarîki'l-galebe itlak olunur. Hatta bu, onlara ism-ü has oldu. Cem'i eşya, meibun vezinde şiyeyun'dur." Mütercim Âsım Efendi, *Kamus Tercümesi*, III, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2013), 313.

* İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, (Nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1377/1957, V, 89.

* Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Şiffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1401/1981, 5, 576.

* Nevbahî, Ebu Muhammed Hasan b. Musa, *Firaku's-Şia*, II, (İstanbul: 1352/1931), 17.

* Meryem 104/69. "Sonra her gruptan, rahmana en çok âsi olanlar hangileri ise çekip çıkaracağız."

⁴⁹ Kasas 28/15. "Kendi tarafından olan kişi düşman olan kişiye karşı."

* Kasas 28/4. "Kuşkusuz ülkesinde Firavun ululuk taslamış, (ayrımcılık yaparak) halkını da gruplara ayırmıştı."

* Saffat 37/83. "Kuşkusuz İbrahim, Nuh'un yolunu izleyenlerdendi."

...
”الأولین شیعی فی قبلك“ Bu ayette de yine şia kelimesi “topluluk, kavim” anlamlarında kullanılmış ve Hz. Peygamber’e hitap edilerek daha önceki kavimlere de peygamber gönderildiği ifade edilmiştir. “إنّ شیعیاً وکأنوا بیئهم فرأوا الذین” Bu ayette de şia kelimesi “grup, fırka” gibi manalara gelmektedir. Allah bu ayette, dinlerini bölüp firkalara ayıranların Hz. Peygamber ile bir alakasının olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu ayet, çok benzer bir şekilde Rum Suresi’nde de geçmekte olup yine orada da şia kelimesi “grup, fırka” manalarına gelmektedir.* Ayetlerde görüldüğü üzere şia kelimesi tamamıyla sözlük anlamında kullanılmış ve bahse konu olan terim anlamıyla hiçbir ayette geçmemektedir. Şia kavramı, hadis literatüründe de kullanılış açısından Kur’an-ı Kerim’deki kullanılış şekliyle çok yakın bir benzerlik göstermektedir. Kullanılış açısından tespit edilen şia kelimesi ve türevleri ise aynı Kur’an-ı Kerim’deki gibi şî’atihi, şeyyaa, şeyyaa gibi kelimelerdir.*

Şia, hicri birinci asrın sonlarından itibaren Müslümanlar arasında meydana gelen bazı ihtilaflar çerçevesinde ortaya çıkarak varlığını günümüze kadar sürdürmüş siyasî-itikadî nitelikli bir firkadır. İslam dünyasında Şia hakkında yapılan en temel tartışmalar genellikle Şia’nın imamet anlayışı perspektifinde olmuştur. Şia, imamet meselesini temel inanç esaslarından saymış ve böylece kendi içinde bile firkalara ayrılmıştır.

Şia için imamet teorisi ne kadar önemliyse imamlar hakkındaki masumiyet telakkisi de o derece önemlidir. Çünkü Şîî alimler, imamet teorisini masumiyet telakkisinden ayrı bir biçimde düşünmemiştir. Şia, imamların günahsız olduğu fikrine dair birçok teori ileri sürmüş ve mutlak manada imamın günahsız oluşunu kabul etmiştir. Hz. Peygamber tarafından yürütülen ilahî iradenin insanlara aktarılması görevi, O’nun vefatı ile birlikte toplumsal alanda büyük bir boşluk yaratmıştır. Hz. Peygamber’in vefatıyla ortaya çıkan lider boşluğu, İslam toplumu tarafından doldurulmak istenmiştir. Bu arzu ilk olarak Ehl-i Beyt taraftarları arasında kendisini göstermiş ve zamanla da tüm boyutlarıyla Şîî İslam anlayışı ortaya çıkmıştır. Şia mensuplarının zamanla imam olarak gördükleri kişilere masumiyet, vasiyyet, rec’at gibi fikirler isnat etmiş ve bu şekilde “Şîî İmamlar”, taraftarlarının gözünde özgün karizmatik şahsiyetler olarak belirmişlerdir. İmamların, Hz. Peygamber’in vasîsi olduğunu, söz ve fiillerinde masum olduklarını belirtmişlerdir. İmama itaat etmenin farz olduğunu, buna karşı çıkanın ise kâfir olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece Şia’da imamların masumiyeti telakkisi resmen ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Şia’nın imam olarak kabul ettiği kişilere addettikleri masumiyet anlayışı ve arka planı ele alınmaya çalışılmıştır.

1. ŞİA’NIN DOĞUŞU VE GELİŞİM SÜRECİNE KISA BİR BAKIŞ

Şia’nın doğuşu veya bu firkanın ne zaman ortaya çıktığı hususunda tam bir görüş birliği yoktur. Şîî alimlerin genel kabulüne göre Şia, Hz. Peygamber’in sağlığında oluşmaya başlamış ve bunu müteakiben de Hz. Peygamber’in vefatından sonra bir fırka olarak gün yüzüne çıkmıştır. Şia’ya mensup ilk kişiler olarak da Ebuzer Gıfarî, Selman el-Farisî ve Ammâr b. Yâsir zikredilmektedir.*

* Hicr 15/10. “Andolsun senden önce de eski topluluklar arasından elçiler göndermiştik.”

* En’am 6/159. “Dinlerini bölüp gruplara ayrılanlar var ya ...”

* Rum 30/32. “Dinlerini parçalayıp -her bir gurubun kendindekini beğendiği- firkalara ayrılanlardan olmayın.”

* Bkz. Müsned, II, 67; Dârimî, “Salat”, 165; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 16.

* eş-Şeybi, M. Kamil, *es-Sılatu Beyne ’t-Tasavvuf ve ’t-Teşeyyu*, II, (Beirut: Dâru’l-Endelüs, 1982), 18-19

Şii alimlerin bu iddia da bulunmalarının iddialarının da sebeplerini tam manasıyla izah edebilmek amacıyla tarihî serüvene kısaca bir göz atmamız gerekmektedir.

a. Gadir-i Hum Olayı

Gadir-i Hum denilen bölge, Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe yakınlarında bulunan bataklık bir bölgedir. Şii rivayetlere göre Hz. Peygamber, Veda Haccı dönüşünde bu mevkinden geçerken aniden burada konaklamak istedi. Hava o kadar sıcaktı ki insanlar başlarına sardıkları sarıkları ve kıyafetleri ayaklarını kumdan korumak için ayaklarına sarmıştı. Burada konaklamanın sebebi ise Cebrail'in Hz. Peygamber'e gelerek Hz. Ali'nin ayağa kaldırılarak bütün insanlara imam tayin edildiğinin tebliğ edilmesini istemesidir. Hz. Peygamber, bu emri yerine getirmeyi arzulamadı. Böyle olunca da şu ayet indi: *"Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez."** Bunun üzerine Hz. Peygamber yüksekçe bir yere çıktı ve sağına da Hz. Ali'yi alarak ilk önce ölümünün yaklaştığını bildiren bir konuşma yaptı ve sonra da Hz. Ali'nin elini havaya kaldırarak şunları söyledi: *"Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana da düşman ol. Ona yardım edene yardım et, ona yardım etmeyeni de yardımsız bırak. Ben ondanım. Onun benim yanımdaki konumu, Harun'un Musa'nın yanındaki konumu gibidir. Ancak benden sonra nübüvvet yoktur."** Şii kaynaklara göre bu konuşmadan sonra da bütün müminler Hz. Ali'ye biat ettiler.

Bahsettiğimiz bu olay, bütün Şia müellifleri tarafından kabul görmekte ve Hz. Ali konusundaki iddialarının temel dayanağı olarak bilinmektedir. Bu hadisede bahsi geçen ayet, Maide Suresi 67. ayettir. Şia'ya göre bu ayet, Hz. Ali hakkında nazil olmuştur. Ayette görüleceği üzere burada Hz. Peygamber'e bir ikaz vardır. Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin amcası oğlu olması hasebiyle onun hilafetini, imametini, vesayetini ve velayetini açıklaması halinde insanlardan tepki göreceğini düşünmüş ve bundan ötürü de insanlardan bunu saklamıştır. Bunun üzerine de Allah, Hz. Peygamber'e insanlardan korkmaması gerektiğini, kendisinin peygamberini koruyacağını ve insanlara gerekeni tebliğ etmesini emreden bir ayet indirmiştir. Sonra da Hz. Peygamber, insanlara bu açıklamayı yapmış ve insanlar da Hz. Ali'ye biat etmişlerdir.*

b. Kırtas Olayı

Hz. Peygamber, vefatına yakın bir zamanda çok hastalanmış ve düşkün bir hal almıştır. Bir ara kendine gelir gibi olmuş ve biraz da zorlanarak mescide namaz kılmak için gitmiştir. Fakat bu son namazından sonra durumu daha da ağırlaşmış ve çok kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Ancak vefat etmeden önce çevresindekilere birkaç nasihatle bulunmuş ve son olarak da bir kâğıt ve kalem istemiştir. O esnada etrafta bir kargaşa ortamı vuku bulmuş ve kalem-kâğıt unutulmuş, Hz. Peygamber'de herkesi dağıtmıştır. Şia, orada Hz. Peygamber'in kâğıt-kalem istemesini Hz. Ali'yi vekaleten yerine bırakacağına bağlamış ve orada karışıklığa sebep olan Hz. Ömer başta olmak üzere sahabeleri tenkit etmiştir. Bu olay hakkında Sünnî kaynaklarda geçen bir hadis şu şekildedir: *"İbn Abbas (r.a)'dan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: Hz. Peygamber(sav.)'in yanında, içlerinde*

* Maide 5/67.

* Tirmizi, *Kitabu'l-Menakib*, 20/3712; Taberani, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II, 324; Heysemi, *Mecmeu'z-Zevaid*, IX, 108.

* Cemal Sofuoğlu, "Gadir-i Hum Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVI, (1983): 461.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Ömer b. Hattab'ın da bulunduğu bir esnada Peygamber(sav.): "Getirin size bir yazı/name yazayım da ondan sonra bir daha sapıtmayasınız!" buyurdular. Bunun üzerine Ömer: Peygamber(sav.)'in baş ağrısı arttı. Kur'ân elimizdedir. Allah'ın kitabı bize yeter, dedi. Müteakiben ehl-i beyt ihtilaf ve münakaşa ettiler. Kimisi getirin Rasulullah (sav.) size bir daha asla sapıtmayacağınız bir yazı yazsın diyor kimisi de Ömer'in dediğini diyordu. İhtilaf ve münakaşa çoğalınca Peygamber(sav.): "Yanımdan kalkınız!" buyurdular. Ubeydullah der ki: İbn Abbas dedi ki: Musibetin en büyüğü Rasulullah(sav.) ile bu yazıyı kendilerine yazmasının arasına giren ihtilaf ve gürültülerdir, demiştir.*

Şii kaynaklarda da bu konu ile alakalı hadisler yer almakta ve bir tanesi şu şekildedir: "Rasulullah (sav) yorgunluk ve üzüntüden dolayı bayıldı. Biraz baygın kalınca Müslümanlar ağladılar. Hanımlarının, çocuklarının, Müslüman kadınların ve orada hazır bulunan tüm Müslümanların haykırışları yükselmeye başladı. Ayıldığında onlara baktı sonra, 'Bana kalem ve kürek kemiği getirin ki benden sonra asla sapıklığa düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım' dedi. Sonra bayıldı. Orada hazır bulunanlar kalem ve kemik aramaya başladılar. Ömer, 'Döniün o sayıklıyor' dedi. Rasulullah ayıldığında oradakiler kemik ve kalem getirmediüklerinden birbirlerini kınadılar. Rasulullah'a, 'Kalem ve omuz kemiği getirelim mi?' dediler. Rasulullah, 'Bu söylediklerinizden sonra mı? Hayır getirmeyin. Fakat Ehl-i Beyt'im için hayır tavsiye ediyorum' dedi. Sonra yüzünü topluluktan çevirdi.*"

Sünnî ve Şii kaynaklarından aldığımız bu hadisler konuyu aydınlatmaktadır. Şia, bu olayı Hz. Ali'nin hilafetine bağlamış ve eğer orada Hz. Peygamber'e kâğıt-kalem verilseydi Hz. Ali'yi halife olarak seçeceğini iddia etmektedir. Buna engel olan yahut Hz. Ali'nin vasiliğini engelleyen kişi olarak da Hz. Ömer görölmektedir.

c. Kerbela Olayı

Hız. Peygamber'in vefatından sonra sırasıyla hilafet makamına Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali geçmiştir. Hz. Ali döneminde Muaviye ile sıkıntılar başlamış ve İslam toplumu ikiye bölünmüştür. Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle Iraklılar, Hz. Hasan'ı halife ilan etmişler ancak Hz. Hasan birtakım sebeplerden dolayı Muaviye'ye karşı mücadeleden vazgeçmiş ve aralarında yapılan bir anlaşmayla hilafeti Muaviye'ye devretmiştir. Böylece hilafet makamı resmen Emevî Hanedanına geçmiştir.*

Muaviye, yaşlandığını hissederek yerine veliaht olarak oğlu Yezid'i geçirmek istemiş ancak Yezid'in bazı hal ve hareketlerinden ötürü bu fikir halk tarafından çok hoş karşılanmamıştır. Bunun üzerine Muaviye, oğlu Yezid'in halk tarafından itibar kazanması için bazı girişimlerde bulunmuş ve kısmen de başarılı olmuştur. Bir müddet sonra Muaviye vefat etmiş ve makamını da oğlu Yezid'e bırakmıştır. Yezid'in ilk işi, kendisine biat etmeyen kişilere yönelmek olmuştur. Bu kişiler arasında da Hüseyin b. Ali, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer gibi önemli kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin Yezid'e biat etmemelerinin ve tepki göstermelerinin en önemli sebebi ise hilafetin bir

* Müslim, 1992: 2, 1256; Harun Reşit Demirel, "Hadis Edebiyatında Peygamber(sav.)'in Son Günleri ve Kırtas Olayı", *Türkoloji Araştırmaları* 13/25, (2018): 168-169.

* Müfid, *el-İrşâd*, 98; et-Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan, *İ'lâmu'l-Vera bi A'lamu'l-Huda*, 167; el-Meclisî, XXII, 474, 468.

* İbrahim Sarıçam; İrfan Aycan, *Emevîler*, (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 3-5.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

saltanat biçimine dönüşmesidir. Bununla birlikte Yezid'in hilafete gelmesine bir tepki de Iraklılardan gelmiştir. Çünkü Yezid'in hilafete gelmesiyle birlikte Iraklılar Suriyeliler karşısında ikinci sınıfa düşmüştür.*

Yezid, Hüseyin b. Ali ve Abdullah b. Zübeyr'e karşı biat için harekete geçmiş fakat her defasında başarısız olmuştur. Bu arada Hz. Hüseyin'de boş durmamıştır. Zaten Yezid yönetiminden rahatsız olan Kufe halkı/Iraklılar, Hz. Hüseyin'e çeşitli davetler göndermişler ve Yezid yönetimini tanımadıklarını, halifelğe aday olması halinde Hz. Hüseyin'in arkasında duracaklarına dair mektuplar göndermişlerdir. Hz. Hüseyin de Mekke'de aradığı taraftar kitlesini bulamayınca hicri 61 yılında Kûfe'ye hareket etmiştir. Ancak Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye hareket ettiği istihbaratını alan Yezid, askerlerini bölgeye göndererek Hz. Hüseyin'in Kufe'ye ulaşmasını engellemiş ve onları Kerbela denilen bir bölgeye gitmek zorunda bırakmıştır. Bu arada Kerbela'ya gelen Hz. Hüseyin ve taraftarları, Kufelilerin kendilerine destek vermek yerine düşman saflarına geçtiğini ancak anlayabilmiştir. Bunun üzerine sayıları çok az olan Hz. Hüseyin taraftarları ile Yezid ordusu savaşmış ve sonuç olarak da Hz. Hüseyin ve taraftarları şehit edilmiştir. Bu olay tarihle "Kerbela Olayı" olarak geçmiştir.*

İslam dünyasında büyük bir yaraya sebep olan bu hadise, bütün Müslümanlarda derin bir üzüntü meydana getirmiştir. Ancak Şia, yaşanan bu olayı diğer Müslümanlardan kendilerini soyutlamak suretiyle imamet nazariyesine dönüştürmüştür. Bunun sonucunda da birtakım itikadî uygulamalara gitmişlerdir. Kerbela, Şia için kutsal bir mekân olarak addedilmiş, Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret etmek dinî bir ritüel olmuş ve Hz. Hüseyin'e büyük bir kutsiyet atfedilmiştir. Dolayısıyla bu uygulamalara gitmelerindeki düşünce ise İmameyi Nübüvvetin devamı olarak saymalarıdır.* Sünnî kaynakların çoğuna göre, Şia'nın doğuşu bu olaydan sonra gerçekleşmiştir.

d. Tevvabun Hareketi

Kerbela olayından sonra Kûfe halkı çok derin bir hüzne kapılmıştır. Zira onlar, Hz. Hüseyin'i halifelik için destekleyeceklerini söyledikleri halde Hz. Hüseyin'e ihanet etmiş ve Hz. Hüseyin'i yalnız bırakmışlardır. Ancak Hz. Hüseyin'in şehit edilmesiyle Kufeliler, işledikleri cürümden çok pişmanlık duymuş ve harekete geçmeye karar vermişlerdir. İşledikleri bu günahattan ancak Hz. Hüseyin'i şehit edenleri öldürmekle kurtulabileceklerine inanan bu gruba Süleyman b. Surad liderlik etmiş ve harekete "Tevvabîn/Tevvabûn Hareketi" denilmiştir.*

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra Yezid, sert tedbirlere ve baskılı idareye devam ederek ilk etapta bir karşı atak gelmesini önlemiştir. Fakat Yezid'in ölmesiyle birlikte devlet başkanlığına oğlu Muaviye gelmiş, işler değişmiş ve Hz. Hüseyin'in intikamını alma düşüncesi insanlarda yerleşmiştir. Kufeliler kendi aralarında istişare toplantıları düzenleyerek halkın önde gelen kesiminden biri olan Süleyman b. Surad'ı kendilerine lider olarak seçmişler ve halkı da yanlarına alarak Emevîler'e karşı isyan bayrağını açmışlardır. Hedefleri ilk önce Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinde gayret sarf eden komutan ve valiler olmuştur. Emevi Valisi Ubeydullah b. Ziyad'ın

* Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), III, 71-84.

* Ünal Kılıç, "Kerbela Vakası (Tarihi Süreç)", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)*, I, (Sivas 2010): 22-38.

* Selim Özarslan, "Kerbela Olayının Şii İnançlar Üzerine Etkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/36 (Temmuz-Aralık 2016): 67-68.

* İsmail Yiğit, "Tevvabîn", *DİA*, XXXXI, 49-50.

üzerine giderek Emevî ordusunu bozguna uğratarak valiyi öldürmüşlerdir. Bunun haberi devlet başkanına ulaşınca orduya destek mahiyetinde 8 ve 10 binlik kişilik iki ayrı ordu göndermiş ve Kûfeliler çatışmalardan mağlup olarak ayrılmıştır. Böylece tarihlere Tevvabîn/Tevvabûn hareketi olarak geçen bu olay, ilk Şii olayları/isyancıları arasında yer almaktadır.*

e. Muhtar es-Sakafî İsyancı

Kerbela olayına Tevvabûn Hareketi'nden sonra ikinci bir tepki de Muhtar es-Sakafî isyanı olmuştur. İsyancı, Muhtar es-Sakafî tarafından başlatılıp yürütülmüş ve böylece de bu olay Muhtar es-Sakafî ismiyle anılmıştır. Muhtar, hicretin birinci yılında dünyaya gelmiş, babası ve amcası da Hz. Ali saflarında çarpışmışlardır. Muhtar, Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla Abdullah b. Zübeyr'e gitmiş ancak kendisine güvenilmediği gerekçesiyle beklediği desteği ve ilgiyi görememiştir. Bunun üzerine Hz. Ali taraftarlarına yardım etmek gayesiyle Kûfe'ye dönmüş lakin yardım etmek bir tarafa Tevvabûn Hareketine dahi destek vermemiştir. Kûfe'ye geldiğinde ilk işi, kendisinin liderlik edeceği bir hareket oluşturmak olmuştur. Hz. Ali'nin diğer oğullarından Muhammed b. Hanefiyye'nin mehdi olduğunu iddia etmiş ve onun adını kullanarak, kendisini emir tayin ettiğini ileri sürmüş ve diğer kesimler tarafından ihmal edilen Arap olmayan (mevali) unsurlara yakınlaşarak faaliyete geçmiştir. Daha geniş kitlelere hitap edebilmek adına Hz. Ali'nin ünlü komutanı Eşter'in oğlu İbrahim'e Muhammed b. Hanefiyye'nin ağzından bir mektup yazarak onu da yanına çekmeyi başarmıştır. İbrahim ile birlikte harekete geçen Muhtar, bir isyancı başlatarak şehri ele geçirmiş ve hemen arkasından Ehl-i Beyt'in intikamını almak propagandası ile Kûfelilerden biat almaya başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine Abdullah b. Zübeyr de Muhtar'a karşı harekete geçerek hacca gelen Muhammed b. Hanefiyye'yi tutuklamış (Abdullah b. Zübeyr, Muhammed b. Hanefiyye'yi kendisine biat etmeye davet etmiş fakat Muhammed b. Hanefiyye bunu reddedince tutuklamıştır) ancak Muhtar'ın sonradan yaptığı hamle ile Muhammed b. Hanefiyye elinden kurtulmuştur. Bu olaydan sonra Muhtar'ın itibarı halk nezdinde daha da artmıştır. Muhtar, Kerbela olayında kusurlu olan bütün Kûfelileri öldürmüş ve Emevî devletine büyük bir gözdağı vermiştir. Fakat Muhtar'ın bu isyanı her ne kadar Emevîler'e karşı olsa da esasen mücadelesi Abdullah b. Zübeyr ile olmuştur. Nitekim Abdullah b. Zübeyr, kardeşi Musab'ı Muhtar'ın üzerine göndermiş ve dört aylık bir muhasaradan sonra Muhtar öldürülmüş ve Muhtar es-Sakafî isyanı Abdullah b. Zübeyr tarafından durdurulmuştur.*

Sonuç olarak bahsi geçen hadiselerden de anlaşılacağı üzere Şia, sosyo-politik mevzular sebebiyle ortaya çıkmıştır. Şia'nın kendilerinin hak olduğunu iddia etmesindeki en önemli unsur ise kendilerini Hz. Peygamber'in yaşadığı zaman dilimine isnat etmeleri olmuştur. Fakat Sünnî kaynaklara bakılması durumunda tarihî gerçeklerle bağdaşmayan bir tarih anlayışı olduğu fark edilecektir. Belki de bu sebepten dolayı Şia'nın doğuşu hakkında diğer mezheplere nazaran çok daha fazla görüş ileri sürülmüştür. İçtimai olaylara bakıldığında Şia'nın iddiaları doğrulanmamaktadır.* Genel kabulü ve tarihî serüveni göz önüne alacak olursak diyebiliriz ki, Şia Kerbela Olayı'ndan sonra ortaya çıkmıştır.

* Ethem Ruhi Fırlalı, "İlk Şii Olaylar: 1. Tevvabun Hareketi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (Ağustos 1984): 335-352.

* Yiğit, "Muhtar es-Sakafî", *DİA*, XXXI, 54-55.

* Hasan Onat, "Şiiliğin Doğuşu Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (Ankara 1997):

Kerbela Olayı'ndan sonra Hz. Ali ve Hz. Hüseyin taraftarlığını yapan kişiler, Emevîler'e karşı birtakım ayaklanma girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden biri olan Muhtar es-Sakafi isyanı, sadece devlete karşı bir başkaldırma değil aynı zamanda Şii düşüncelerin ilk tohumunun atıldığı bir simge haline almıştır. Çünkü Muhtar es-Sakafi, bir yandan Hz. Ali taraftarlığı yapıp intikam almak sloganıyla hareket etmiş bir yandan da kendi düşüncelerini yanındakilere empoze etmeye çalışmıştır. Mehdilik, gâib imam, ric'at ve bedâ' gibi görüşler serdederek kendisinden sonra daha köklü bir yapıya ulaşacak olan Şia'ya esaslı bir malzeme ve zemin oluşturmuştur.* Dolayısıyla şiddetle yayılan Emevî düşmanlığıyla birlikte evlad-ı Ali'nin mazlum olması ve haksız yere zulme uğramaları düşüncesiyle onlara karşı duyulan siyasî taraftarlık, zamanla onları mezhepleşme ve sistemleşme yoluna sokmuştur. Ancak Şia'daki mezhep anlayışı diğer mezhepler gibi olmamış, süreç içerisinde birçok oluşum meydana gelmiş ve bunların da kendi aralarında ayrılması suretiyle Keysâniyye, Zeydiyye, İsmailiyye, İmamiyye/İsnâaşeriyye, Gâliyye gibi birçok fırka türemiştir.

2. ŞİA'DA İMAMLARIN MASUMİYETİ TELAKKİSİ VE ARKA PLANI

Masumiyet, masum kelimesinden türemiş olup Türkçe sözlükte "suçsuz, günahsız" gibi anlamlara gelmektedir.* Kelimenin aslı Arapçadaki "İsmet" kelimesi olmakla birlikte dilimize sonradan geçmiş ve kullanılmıştır. "İsmet" kelimesi ise sözlükte "engel olmak, gelebilecek zararları bertaraf edip korumak" anlamında isim olarak kullanılmaktadır. Kalam literatüründe ismet kelimesi terim olarak, "peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması" şeklinde tanımlanmıştır.*

İsmet kavramı ve türevleri, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde de birçok yerde kullanılmıştır. Maide Suresi 67. ayette geçen "Allah seni insanlardan koruyacaktır" denilirken "ya'sımuke" ifadesiyle koruma anlamı ifade edilmiştir.* Hud Suresi 43. ayette geçen "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" denilirken "ya'sımunı" ifadesi kullanılarak yine kelimenin koruma anlamı kullanılmıştır.* Ahzab Suresi 17. ayette geçen "Allah'a karşı sizi kim koruyabilecektir" denilirken de yine bu kelimenin koruma anlamında kullanıldığı görülmektedir.* Yunus Suresi 10. ayet, Hud Suresi 43. ayet ve Mümin Suresi 33. ayette de bahsi geçen kelimenin "âsım" şeklinde kullanılmış olduğu ve mana olarak koruyucu, kurtarıcı manalarında kullanıldığı da görülmektedir.* Buna ilaveten hadislerde de bu kökten gelen masum kelimesi Hz. Peygamber tarafından "Allah tarafından korunan kimse" şeklinde izah edilmiştir.*

İsmet sıfatı, İslam literatüründe Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkmış ve daha sonra da Şia içerisinde imamlar için de kullanılan bir olgu olmuştur. Peygamberlerin günahattan korunmuş olması yani ismet sıfatına sahip olması, ilk dönemlerden itibaren tartışma konusu olmuş ve Ehl-i sünnet tarafından kabul görmüştür. Peygamberler, nübüvvet görevini üstlendikten sonra iradeleri devre dışı bırakılmaksızın günah işleme fiilinden Allah'ın kendilerini uyarması suretiyle engellenmişlerdir. Nitekim insanlara önderlik yapmaları açısından ismet sıfatının önemi ortaya

* Ethem Ruhi Fırlalı, "Şiiliğin Doğuşu ve Gelişmesi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, (İstanbul 1993): 40.

* Türkçe Sözlük, "Masum", (İstanbul: Sait Matbaacılık, 2017).

* Mehmet Bulut, "İsmet", *DİA*, XXIII, 134-136.

* Maide 5/67.

* Hud 11/43.

* Ahzab 33/17.

* Yunus 10/27, Hud 11/43, Mümin 40/33.

* Buhari, Kader, 8; Nesai, Bey'at, 32.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

çıkılmaktadır. İradelerinin devre dışı bırakılmaması ise peygamberlerin de imtihana tabi tutulmaları dolayısıyladır. Bununla birlikte peygamberlerin hatadan münezzehe olduğu kastedilmemiştir. Çünkü hatasızlık Allah'ın bir sıfatıdır ve O'ndan başkası -ki bu peygamber de olsa- buna sahip değildir.* İslam alimleri peygamberlerin hatalarını “zelle” kavramıyla belirtmişlerdir. Zellelerin istisna edilmesi durumunda Allah elçilerinin diğer insanlardan ayrıldığı açıkça görülmektedir. Allah, muttaki kullarına hidayet noktasında yardım etmiş ancak ismet sıfatını peygamberler haricinde kimseye lütfetmemiştir. Dolayısıyla İslam alimleri, ismet sıfatını sadece peygamberlere hasretmişlerdir.*

Peygamberlerin ismet sıfatına sahip olmaları hakkında herhangi bir nass bulunmamaktadır. Burada şu soru akla gelmektedir: Nasslarda bir hüküm yok ise İslam alimleri neden ismet sıfatını peygamberlere hasretmişlerdir? Buna cevaben İslam alimleri, ismet sıfatı hakkında doğrudan bir nass bulunmasa da dolaylı olarak bazı ayetlerin peygamberlerin korunmuş olduğuna delalet ettiğini kabul ettikleri için bu görüşte mutabık olmuşlardır. Ebu Mansur el-Maturidî (333/944), İsra Suresi 74. ayeti “Hatta seni yerinde sağlam tutmasaydık neredeyse -biraz da olsa- onlara kayacaktın”*, ve Hac Suresi 52. ayeti “Senden önce hiçbir resul ve nebî göndermedik ki, o bir temennide bulunduğu şeytan ille de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın. Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini (onun kalbine) sağlam olarak yerleştirir”* ayetlerini delil göstererek bu ayetlerin Hz. Peygamber'in ismetine delalet ettiğini ifade etmiştir.* Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub peygamber hakkında nazil olan “Ahiret yurdunu hatırdaki tutmadaki samimiyetleri sayesinde onları günahlardan arındırdık” ayetini delil olarak gösteren Fahreddin er-Râzi (606/1210), bu ayetlerin de yine peygamberlerin korunmuş olduğuna delalet edeceği yönünde görüş belirtmiştir. Ayrıca Râzi “Garanik Ayeti” olarak da bilinen Hac suresindeki 52. ayeti, peygamberlerin bilerek hata işlemekten korunduğuna ancak şeytanın vesvesesinden korunamadıklarına, vesveseye kapıldıkları takdirde bunun Allah tarafından giderileceğine de yormuş ve bu şekilde ifade etmiştir.*

Ele almış olduğumuz nakli delillerin yanında peygamberlerin günahlardan korunması meselesine akli deliller de getirilmiştir. Öncelikle konuya peygamberlerin peygamberlik öncesi yaşantıları örnek gösterilmiştir. Örneğin, peygamber olmadan önceki yaşantılarında peygamberler, ufak hatalar haricinde büyük ve küçük günah işlememişlerdir. Çünkü günah işlemeleri halinde vahiy geldikten sonra insanlara tebliğ görevi bulunan peygamberler, tebliğ sırasında insanlar tarafından yadırganabilir ve önceki günahları dolayısıyla suçlanabilir. Buna en güzel örnek Hz. Peygamber'in peygamberliği öncesinde halk arasında *el-Emin* lakabıyla tanınmış olmasıdır. Bununla birlikte peygamberler fitrat olarak güzel şeylere meyilli ve kötü işlerden de uzaktırlar. Hüsun ve kubuhu bilirler, mekruh, kabih

* Örneğin; Hz. Yusuf'un Züleyha'ya karşılık vermekten vazgeçmesi Allah'ın kendisini uyarması sonucuyla gerçekleşmiştir. Hz. Nuh'un iman etmeyen oğlunu gemiye almak istemesi, Hz. Yunus'un ilahî emri beklemeden kavmine kızması sonucu onlardan ayrılması, Hz. Peygamber'in münafıkların reisi Abdullah b. Selûl'un cenaze namazını kıldırması gibi olaylar peygamberlerin de hata yapabildiklerini göstermektedir.

* Bekir Topaloğlu; Yusuf Şevki Yavuz; İlyas Çelebi, *İslam'da İman Esasları*, (Ankara: DİB Yayınları, 2015): 353-355.

* İsra 17/74.

* Hac 22/52.

* Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturidî, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, thk. Dr. Mecdî Baslûm, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), c. VIII, 413.

* Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), c. XXIII, 239.

ve haram olana da iltifat etmezler. Dindar ve adaletli bir kişi bile günahlardan kaçınırken peygamberlerin günahlardan uzak durmaması düşünülemez.*

Peygamberlerin ismeti hakkında görüş bildiren diğer bir grup ise Şia'dır. Şia'nın önde gelen alimlerinden İbn Bâbeveyh el-Kummî (381/991), Nebi ve resullerin büyük ve küçük günahlardan münezzehe olduğunu ve Allah'a karşı gelmeyeceklerini, peygamberlerin günahattan korunmuş olması durumunu inkâr edenin de küfre düşeceğini iddia etmiştir.* Peygamberlerin masumiyetinin doğumların itibaren başlayıp ölene kadar devam ettiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca peygamberlerin ismet sıfatına sahip olmalarını şu şekilde savunmuşlardır: "Peygamberler hem aldığı vahyi koruma hem de onu tebliğ konusunda hatasız olmalıdır. Aksi takdirde getirdiği hükümlere kendisinin aykırı hareket etmesi durumunda toplum nazarında kendisine ve getirdiği mesaja karşı güveni yok eder, ayrıca bu durum çağrının hedefini lekeler."*

Şia'da imamların masumiyetine geçmeden önce onların imamlık anlayışına değinmemiz gerekmektedir. Çünkü Şia'da masumiyet kavramı, onların imam olarak kabul ettiği kişiler üzerinden tasvir edilmektedir. Erken dönemlerden itibaren Şia, kendi içerisinde her ne kadar farklılaşmalar yaşamış olsa da imamet anlayışından kesinlikle vazgeçmemiştir. Sünnî kaynaklarda hilafet ile imamet kavramları aynı anlamda kullanılmaktayken, Şii kaynaklarda bu iki kavram birbirinden ayrılmaktadır. Bunun en temel sebebi ise Şia'nın hilafet ile imamet kavramlarına yüklediği anlamdan kaynaklanmaktadır. Şia; imam kavramını, nass ve tayinle belirlenmiş lider olarak tanımlarken, halifeyi ise nass ve tayinin dışında bir yolla Müslümanların başına geçen lider olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere halifenin imamların hakkını elinden alan kimseler olarak kabul edilmesi hasebiyle halife kavramı tercih edilmemiş ve imam kavramının kullanımı önem arz etmiştir.*

İmam kavramı sözlükte "kendisine uyulan kimse, önder, lider ve başkan"*, "insanların önüne geçen kişi"* anlamlarında kullanılmaktadır. İstilah olarak ise "nass ile tayin edilmiş olup topluma dinî, siyasî ve sosyal alanlarda liderlik, önderlik yapan kimse"* anlamlarına gelmektedir. İmamet anlayışı Şii düşüncede inanç esaslarından biri olarak kabul edilmektedir.* İmamete inanmak, iman etmenin kesinlikle bir gereğidir ve kişi ancak diğer inanç esaslarıyla birlikte imamete de iman ederse Şii olmuş olur. Allah nasıl ki insanlara dinini anlatması için peygamber göndermiş ise, her asırda da nübüvvet görevinin bir benzeri olan imamın varlığına kesin gözüyle bakılmaktadır. Bundan dolayı da

* Eyüp Koç, *İmamiyye'de İmamların Masumiyeti*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 52.

* Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh el-Kummî, *Risaletü'l-İ'tikâdâtü'l-İmamiyye*, Çev: Ethem Ruhi Fırlalı, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978), 113.

* Muhammed Husayn Tabâtabâi, *İslam'da Şia*, çev. Kadir Akaras-Abbas Kazımî, (İstanbul: Kevser Yayınları, 1993), 132.

* Halil İbrahim Bulut; Özkan Gül, "İmamiyye Şia'sında İlmü'l-İmam İnancı", *Marife Dergisi* 5/1 (Bahar 2005): 75-76.

* İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 1388/1968, XII, 24-25.

* Firûzabâdî, Ebu't-Tâhir, *el-Okyânusü'l-Basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (trc. Âsım Efendi), İstanbul 1304-1305, IV, 179.

* Şeyh Müfid, Ebû Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed, *Evâilü'l-Makâlât fi'l-Mezâhibi'l-Muhtârât*, (Nşr. İbrahim el-Ensârî), Beyrut 1414/1993, 65.

* Avni İlhan, "Şia'da Usulü'd-din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, (13-15 Şubat 1993: İstanbul): 409-433.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

imamet, kişinin Şîî olup olmadığını gösteren en önemli karinelere biri olarak görülmektedir. Şîa'daki en önemli fırka olan İmamiyye, imamlardan herhangi birini inkâr eden kişinin kâfir olduğunu ve sonsuza dek cehennemde kalacağı yönünde görüş belirtmektedir.* İmâmiyye Şîası'nın dört temel hadis kitabının birincisi olan el-Kâfi'nin müellifi olan Küleyni imamete inanmayan kişinin akıbeti için şu ifadelerde bulunmuştur: “İmamete inanmadığından dolayı Allah korusun ona (imamete inanmayana) hiçbir şekilde kin ve garez beslenmez, hakkında menfi düşünülmez, kötü söz söylenmez. Evet imamete inanırsa ahirette mükafatını görür fakat dünyada bütün Müslümanlar birdir, birbirine eşittir, kardeşirler. Ahirette ise elbette dereceleri ve amelleri bakımından Allah katındaki mertebelerinde ayrılık, üstünlük olacaktır. Buna ait bilgi de Allah katındadır. Ancak bu hususta kimse bir şey söyleyemez.”* Küleyni'nin bu sözlerinden, Şîi inanca göre kişinin mevcut bulunan imama inanmaması durumunda Müslümanlık dairesinden çıkmayacağı yönünde bir sonuca ortaya çıkmaktadır.

Buraya kadar Şîa'daki imamet anlayışına dair birtakım bilgiler verdik. Şîa'daki masumiyet teorisinin ilk filizlenmeye başlaması hicri birinci asrın sonlarından ikinci asrın başlarına kadar sürmüş ve bir akide olarak ortaya konulması ise siyasî ve sosyal olayların seyri çerçevesinde daha yavaş ilerlemiştir. Bahsedilen siyasî ve sosyal olayların merkezi ise ağırlıklı olarak o dönemin iktidarına muhalefet eden Kûfe bölgesidir. Masumiyet anlayışının temelleri ilk olarak Kûfe bölgesinde atılmıştır. Masumiyet telakkisi ile birlikte vasiyyet, rec'at, mehdilik ve gaybet gibi kavramlarda uzun uzadıya tartışılmış ve masumiyet anlayışı, saydığımız bu inanışlardan da beslenerek bazı taraflarca yer edinmesi daha kolay olmuştur. Şîî alimlerin ileri sürmüş oldukları bazı deliller şunlardır:

“... Ey peygamber ailesi! Allah'ın istediği, sizden kirliliği gidermek ve sizi tertemiz kılmaktan ibarettir”* ayetince Şîa alimleri, ayette zikredilen peygamber ailesinden kastın eşleri ve çocukları olduğunu, dolayısıyla da Hz. Fatıma'nın çocukları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelen imamlarında bu kategoriye gireceğini belirtmişlerdir. Bundan ötürü de ayette zikredilen kirleri gidermekten anlaşılması gerekenin imamların masumiyeti olduğunu savunmuşlardır.*

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ulu'l-emr'e de...”* ayeti çerçevesinde Şîa alimleri, ayetteki ulu-l emr'den kastın imamlar olduğunu ve Allah'a, peygambere itaat etmek gibi onlara da itaat etmenin farz olduğunu, dolayısıyla da peygamberler masum olduğu için imamların da masum olduğunu savunmuşlardır.*

* Kâşifu'l-Ğitâ, Muhammed Hüseyin, *Aslu's-Şîa ve Usûlühâ*, Kahire 1958, 221.

* Dr. Ali Ahmed es-Sâlûs, *Eseru'l-İmamet fi'l-Fıkhı'l-Ca'feri ve Usûlihî*, Katar 1402/1982, 30.

* Ebu Cafer Muhammed b. Yakub el-Küleyni, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, Şiraz 1347/1926, I, 205.

* Ahzab 33/33.

* Ali b. Hüseyin el-Müsevî el-Murtaza, *Tenzihü'l-Enbiyâ*, (Beyrut: 1419/1998), 105. Tabersî buradaki “tathîra” sözcüğünün Ehl-i Beyt ve mensuplarının masum olduklarını ifade ettiğini söylemektedir. “innemâ” edatı ile başlayan bu ayetin anlamının bu yönde yorumlanması gerektiğini dolayısıyla da Ehl-i Beyt'in inanlar içerisindeki herkesten farklı ve masum olduğunu, peygamberler gibi korunduğunu ifade etmektedir. Tabersî, c. VII, s. 138; Tabâtabâi, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. XVI, s. 316.

* Nisa 4/59.

* Muhammed Âli Kâşif el-Ğitâ, *Caferi Mezhebi ve Esasları*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, (Kum: 1992), 60. Bkz. Ebû Ali el-Fadl b. Hasen et-Tabersî, *Mecmau'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1414/1994), VIII, 138;

“Vaktiyle Rabbi İbrahim’i bazı sözlerle sınavı da İbrahim onları eksiksiz yerine getirince, “Ben seni insanlara önder(imam) yapacağım” buyurmuştu, ...”^{*} ayetinde yer alan imam kelimesini kullanarak imamın meşruiyetini tanımaya ve tanıtmaya çalışmışlar ve bu imamın ise ancak masum olduğu sürece önderliğinin kıymeti olabileceğini belirtmişlerdir. Çünkü Hz. İbrahim’in o mertebeye yükselmesinin sebebini masumiyet olarak addetmişler ve imamın da bu masumiyet ekseninde düşünülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.^{*}

“Doğrusu onlar bizim katımızda gerçekten seçkin kılınmış, hayırlı kimseler arasındadırlar”^{*}, “Bunları, bilerek çağdaşları olan topluluklara tercih ettik ve onlara, kendileri için apaçık imtihan içeren mucizeler verdik”^{*}, “Daha önce bizden en güzel sonucun vaadini almış olanlara gelince, işte onlar cehennemden uzak tutulurlar”^{*} ayetlerini de imamların masumiyetine örnek olarak ileri sürmektedirler.^{*}

Şia’ya göre; peygamberlerin insanların hidayeti için gönderilmesi ne kadar büyük bir lütuf ise imamların varlığı da bunun gibi ilahî bir lütuftur. Peygamber ve imamların görevleri insanları hidayete çağırarak olduğu için misyon açısından görevleri aynıdır. O halde görevleri aynı olanların sıfatları da aynı olması muhtemeldir. Peygamberlerin ismet sıfatına sahip olması imamların da ismet sıfatına sahip olduğu manasına gelmektedir.^{*}

Şia’ya göre; şeriat, kıyamete kadar devam edecektir. Peygamberler hayatta iken kendi dönemlerindeki şeriatları korumuşlardır. Son peygamber Hz. Muhammed(sav.)’den sonra ise peygamber gönderilmemiştir. Bu durumda şeriat, korumasız kalmaktadır. İmamların görevi peygamberden sonraki şeriatı korumaktır. İmamın bu görevi hakkıyla eda edebilmesi için masum olması gereklidir. İnsanlar hataya düşebilir ancak imamın hataya düşmesi düşünülemez. Çünkü imam masum olmazsa şeriate halel gelebilir. Bundan dolayı da imam masum olmalıdır.^{*}

Şia’ya göre; Allah Teala, imamları çocukluklarından itibaren hata ve günahlardan korumuştur. Çünkü insanların hidayeti için gönderilmiş görevli kişilerin hata etmeleri ve günah işlemeleri Allah’ın imamları gönderiş amacıyla çelişmektedir. Allah ise işlerinde çelişkiye düşmez. Dolayısıyla imamlar ismet sıfatına sahiptir.^{*}

Muhammed Huseyn et-Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, (Beyrut: Müessesetü'l-'Alemiyye li'l-Matbûât, 1417/1997), c. IV, 398-399; c. XVI, 302.

^{*} Bakara 2/124.

^{*} Kummî, “Şeyh Saduk”, Ebu Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l İ'tikadî'l-İmâmiyye (Şii İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, çev. Ethem Ruhi Fırlalı, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978), 110.

^{*} Sad 38/47.

^{*} Duhan 44/32.

^{*} Enbiya 21/101.

^{*} Şeyh Müfid, *Şerhu Akaidi's-Sâdük ev Tashihi'l-İ'tikad*, (Tebriz: 1371/1950), 61.

^{*} Ahmed Mahmud Subhî, *Nazariyyetü'l-İmâme Lede's-Şiati'l-İsnâ Aşeriyye*, (Beyrut: 1991), 116.

^{*} *Risâletü'l-İtikadî'l-İmâmiyye*, 109-112.

^{*} Şeyh Müfid, *Evâilu'l-Makâlât fî Mezâhibi'l-Muhtârât*, (nşr. Mehdi Muhakkik), (Tahran: 1372/1952), 19.

Şia'nın önemli temsilcilerinden olan Hişam b. Hâkem, masumiyet teorisini peygamberler ile imamların ismetini karşılaştırarak açıklamaktadır. Ona göre peygamberler hata ve günah işleyebilirler. Bu durumda kendilerine vahiy gelerek işledikleri hata ve günahlardan dolayı uyarılırlar. Ancak imama vahiy gelmemektedir. Dolayısıyla da bir hata veya günah işlediği zaman bunu düzeltme şansı bulunmamaktadır. Bundan ötürü imam masum olmalıdır.*

Şia'daki masumiyet anlayışını pekiştiren diğer bir delil ise “mistik spekülasyon” delilidir. Mistik spekülasyon teorisi, doğu Helenistik dünyasına ait olmakla birlikte metafizik öğeler ve kader doktrini ile harmanlanmıştır. Hz. Âdem yaratılmadan önce Allah Teala nûr-u Muhammedî diye adlandırılan ilâhî bir ışık yaratmış ve bu ışık her bir nesilde seçilmiş bir kişinin cevherine geçmektedir. Şia'ya göre bu ışık, ilk olarak Hz. Ali ve daha sonrasında da onun soyundan gelen imamlara geçmiştir. Dolayısıyla kendisine ilâhî bir ışık verilen imam, hata ve günahlardan beridir.*

Dolayısıyla aynı dönem içerisinde ve Gulât diye isimlendirilen benzer gruplar tarafından masumiyet kavramı ve benzer tarzdaki türevleri sürekli olarak gündeme taşınmıştır.* Hatta o dönemlere bizim için ışık tutması açısından Hasan b. Muhammed b. El-Hanefiyye (100/718)'nin telif ettiği *Kitabu'l-İrcâ* adlı eserden şunu alıntılatabiliriz: “*Sebeiyye'nin bildiğimiz düşmanlıklarından birisi de insanların şaşıracağı, yüz çevirdiği bir vahiy ile ve gizli bir ilim ile hidayete erdik demeleridir.*”^{*} O dönemki karışık ortamda ne tür düşüncelerin ortaya çıktığı metinde yer alan bu ifadeyle görülebilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki o dönemki Ehl-i Beyt mensupları bu tarz aşırı fikirlere karşı zıt bir tavır almıştır. Örneğin Kûfelilerden bir grup, Câfer es-Sâdık'a gelerek “Ey Ebu Abdullah! Bazı insanlar gelip, Ehl-i Beyt içerisinde kendisine itaat edilmesi Allah tarafından emredilen bir imamın bulunmakta olduğunu söylüyorlar. Bu doğru mudur?” diye sormuşlardı. Câfer Sâdık ise bu soruya, “Hayır, Ehl-i Beytim içerisinde böyle bir kişinin varlığından haberim yok” diyerek bu soruya karşı sert bir tutum sergilemiştir.*

Şii düşüncede aşırılıkçı yaklaşımların oluşması ve doktrinel bir hal almasının temelinde elbette ki sosyal ve siyasi hadiseler etkili olmuş, Emevilerin tutumları, ardından Abbasi İhtilalini birlikte gerçekleştirdikleri Ehl-i Beyt'e sonrasında gösterilen tutum ve takibat; bu düşünce içerisinde çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına, aşırılıkçı bir yapının doğmasına neden olmuştur diyebilir. Örneğin, Muhammed b. El-Hanefiyye'nin ölümünden sonra oğulları hakkında birtakım iddialar ortaya atılmıştır. Cafer Sâdık'tan sonra ise Musa Kâzım ve Ali er-Rıza gibi şahsiyetler de bu tür fikirlerin cemaat içerisinde yer edinmesini engelleyememiştir. Zaten bu dönemlerden itibaren devlet tarafından göz hapsinde tutulan imamlar, cemaate sahip çıkamamış ve dolayısıyla da cemaat, imamlardan bağımsız ayrı bir istikamette gelişmiştir. Nitekim Bermekîlerin Abbasî sarayında etki

* Metin Bozan, *İmamiyye Şiasının İmâmet Tasavvuru*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2007): 113-125.

* Mohamed Aisah, “Şia'nın İmâmette İsmet Doktrininin Eleştirisi”, (çev. Ömer Aydın), *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* sayı: 8 (İstanbul 2003): 238-239.

* Cemil Hakyemez, “İmamiyye Şiasında İsmet İnancı -İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadileşmesi-“, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 7/1 (Bahar 2007), 175-176.

* Sönmez Kutlu, “İlk Mürciî Metinler ve Kitâbü'l-İrcâ”, (içinde Kitâbü'l-İrcâ Tercümesi) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXXVII* (Ankara: 1997), 327.

* Seffar el-Kummî, Ebu Ca'fer Muhammed b. El-Hasan b. Ferrüh, *Besairi'd-Derecati'l-Kübrâ*, (tsh. Mirza Muhsin), Tahran 1374/1953, 195-196.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

göstermesi üzerine de Şia tarihinde çığır açacak ilk düşüncelerin tohumları atılmış ve bahse konu olan fikirler açık bir şekilde konuşulmaya başlanmıştır. Böylece rec'at ve masumiyet gibi anlayışlar çoğu Şii'ler tarafından kabul görmeye başlamıştır.* Masumiyet anlayışı dahil olmak üzere rec'at, vasiyyet, gaybet gibi inançları günümüz Şia doktrinine yakın bir şekilde işleyen Şia kelmacıları arasında Ebû Ca'fer el-Ahvel, Hişâm b. El-Hakem ve Yunus b. Abdurrahman gibi Allah hakkında teşbihçi ve tescimci yaklaşımlarıyla tanınan kişiler bulunmaktadır.*

Masumiyet anlayışının Şia'da yer etmesinin en temel faktörünün din olgusunun siyasî oluşundan kaynaklandığı ifade edilebilir. Ancak arka planının sadece bundan ibaret olduğunu söylemek yetersiz kalmaktadır. Çünkü farklı din ve kültürlerin Şia'daki masumiyet telakkisine etkisi yadsınamayacak kadar fazladır. Şia'ya mensup kitlelerin, Yemen'den gelen kabileler ile Eski İran topraklarında yaşayıp sonradan Müslüman olan topluluklar olduğu düşünülürse, farklı din ve kültürlerin Şia'ya nasıl tesir ettiği tezi daha da güçlenmektedir.* Buna en güzel örnek, İslam öncesi İranlıların İslam kaynaklarına göre Mecusilik, Batı kaynaklarına göre ise Mazdeizm olarak adlandırılan bir dine sahip olmalarıdır.* Mazdeizm anlayışına göre İranlı krallar, ataması direkt yaratıcı tarafından yapılmış kutsal varlıklar olmakta ve aynı zamanda da krallar yaratıcının yeryüzündeki halifesi rolünde görülmekteydi. İran kültürüne çok yakın benzerlik gösteren ki zaten aralarında da etkileşim olan Eski Hint kültüründe de en üst seviyedeki din adamlarına, yaratıcı tarafından atanmış, hata ve günahlardan korunmuş, yaratıcının insan şeklinde tezahür etmiş olduğu şeklindeki düşüncelerle bakılmaktaydı.* Dolayısıyla Şia, eski din ve kültürlerin etkisiyle ve hatta bunların üzerine eklediği bazı mistik öğelerle birlikte hatasız ve günahsız bir imam teorisi geliştirmiştir.*

Bütün bu anlatılanlardan hareketle diyebiliriz ki; Şia, imamların ismet sıfatı taşıdığına inanmanın farz olduğunu ifade etmiş ve bunu belirli dayanaklarla savunmuştur. İmamın peygamberin yarısı olduğunu ve peygamberlerin taşıdığı bütün vasıfların imam tarafından da taşındığını belirtmişlerdir. Şia'ya göre imamlar, peygamberlerin yerine geçen varislerdir ve tıpkı peygamberler gibi çocukluktan itibaren her türlü günahlardan ve hatalardan korunmuşlardır. İmamların göğüsleri de tıpkı Hz. Peygamber gibi yarılmış ve her türlü manevî kirlerden temizlenmişlerdir. Dolayısıyla imamlar, hatalardan ve yanlışlardan güvenli kılınmışlardır.*

3.SONUÇ

Şia, büyük oranda diğer İslâmî ekollerle hem-fikir olmasına rağmen imamet anlayışı sebebiyle onlardan derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Onlara göre imam olan kişi, peygamberden sonraki şeriatın koruyucusu, uygulayıcısı ve yorumlayıcısıdır. Bundan dolayı da hata ve günahlardan tenzih edilmiş ve "imam masumdur" denilmiştir. Bahsettiğimiz bu masumiyet telakkisini, Hz. Peygamber'den sonra

* Hakyemez, "İmamiyye Şiasında İsmet İnancı -İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadîleşmesi-", 176-177.

* Mehmet Ali Büyükkara, "İmamiyye Şia'sının Hadis Usulünde "Mezhebi Bozuk" Raviler (II): Örneklerle Mezhebi Bozuk Ricâl ve Rivayetlerinin Değeri", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 17/4 2004, 359.

* Hakyemez, "İmamiyye Şiasında İsmet İnancı -İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadîleşmesi-", 171.

* Şinasi Gündüz, "Mecûsilik", *DİA*, XXVIII, 279-284.

* Mehmet Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadâriliğe Kûfe*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001), 159-160.

* Sönmez Kutlu, "İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu", *İslâmîyât Dergisi* 4/4 (Ekim-Aralık 2001), 29-30.

* Emrullah Fatiş, "Şia'nın İmametle Şekillenen İnanç Esasları", *Bilimname: Düşünce Platformu* 1/23 (Şubat 2012), 92-93.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

onun yerine Hz. Ali ve soyunun nass ile tayin edildiği inancı üzerine oturtmuşlardır. Bu iddialarını temellendirmek için Kur'an'dan ve Hz. Peygamber döneminde yaşanmış birtakım olaylardan delil getirmişlerdir. Bununla birlikte Şia, Sünnî kesimin karşısında genellikle muhalefet durumunda kalmıştır. İddia ettikleri siyasî hakları halk tarafından itibar görmeyince, imamet nazariyesinin ortaya çıkışı kaçınılmaz olmuştur.

Bütün dinlerde ibadet açısından daha samimi ve dini konularda daha bilgili oldukları kabul edilen din adamları vardır. Bundan dolayı onlara saygı gösterilmesi pek tabiidir. Ancak din adamlarını bu özelliklerinden dolayı kutsallaştırmak, ilahî iradenin üzerlerinde tevarüs ettiğini düşünmek insanları hurafelere teslim etmektir. Genellikle bu tarz kutsallaştırmalar, beşerî ve tahrif edilmiş din anlayışlarında karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucunda da dinlerde kâhinlik ve ruhbanlık sınıfları ortaya çıkmıştır. Dinî otoriteyi temsil eden din adamlarının, beşer olmaları açısından diğer beşerlerden bir farkları yoktur. Özellikle Sünnî İslam anlayışında din bilgininin Allah'a götüren bir aracı olduğuna inanılmaz ve din adamlarının otoriteleri de mutlak bir otorite ifade etmez. Hz. Peygamber'in vefatıyla oluşan otorite boşluğunu farklı kavram ve farklı kişilerle aynı otorite yerine koymak İslam'ın özüne aykırı durmaktadır.

“Vaktiyle Rabbi İbrahim'i bazı sözlerle sınavıp da İbrahim onları eksiksiz yerine getirince, “Ben seni insanlara önder yapacağım” buyurmuştu. İbrahim, ‘soyumdan da’ deyince Rabbi, ‘Vaadim zalimleri kapsamaz’ buyurdu” ayetini imamet nazariyesinin varlığına delil olarak kullanan Şia, ayetteki “imam/önder” lafzını yorumlamak suretiyle nazariyesini temellendirmiş ve ayetin devamını es geçmiştir. Çünkü Şia, imametın Ali soyundan geleceğini iddia etmiş ancak kendi imamlarına delil olarak kullandıkları ayetin soy ile yorumlanamayacağını aksine liyakatin esas kılındığı ifadesini kendilerine göre tevil etmişlerdir. Görüldüğü üzere Şia, delil olarak ileri sürdükleri nassları kendi düşünce yapılarına göre tevil edip yorumlamalara tabi tutarak nazariyelerini delillendirmişlerdir. Böylece imam olarak addettikleri kişilere olan bağlılıklarının boyutu bundan doğan aşırılıkçı düşüncelerle İslam toplumu içerisinde protest bir yapı oluşturmuşlardır.

Sonuç olarak Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte nübüvvet sona ermiş ve ondan sonra meydana gelen otorite boşluğu eski din ve kültürlerin de etkisiyle farklı yollar ve düşüncelerle doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak kanaatimizce Hz. Peygamber'den sonra onun görevini yerine getirecek bir şahsiyete ihtiyaç yoktur. Soy esasına dayalı olarak birtakım insanların mutlak manada üstün sayılması ve bu şekilde imam olarak masum bir şekilde aktarılması, Şia'nın kendi meşruiyetini temellendirme çabası olmaktan başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA

Aisah, Mohamed. “Şia'nın İmâmette İsmet Doktrininin Eleştirisi”. (çev. Ömer Aydın). *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* sayı:8 (İstanbul 2003): 231-246.

Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi III*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.

Arı, Mehmet Salih. “Sünnî ve Şiî Kaynaklarına Göre Hz. Ömer ve Kırtâs Olayı”. *Ululararası Hz. Ömer Sempozyumu II*, (Sivas 2018): 323-332.

Arslan, İhsan. “Gadir-i Hum Hadisesinin Değerlendirilmesi”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 12/2 (Güz 2019): 610-651.

Bozan, Metin. *İmâmiyye Şiasının İmâmet Tasavvuru*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2007.

Bulut, Halil İbrahim; Gül, Özkan. "İmamiyye Şia'sında İlmü'l-İmam İnanıcı". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)* 5/1 (Bahar 2005): 75-92.

Bulut, Mehmet. "İsmet", *DİA*, XXIII, 134-136.

Büyükkara, Mehmet Ali. "İmamiyye Şia'sının Hadis Usulünde "Mezhebi Bozuk" Raviler (II): Örneklerle Mezhebi Bozuk Ricâl ve Rivayetlerinin Değeri". *İslamî Araştırmalar Dergisi* 17/4 2004: 354-368.

Demir, Recep. "İmamiyye Şia'sındaki İsmet Doktrini Çerçevesinde Hz. İbrahim'in Babasına İstiğfarı Meselesi". *Ulularararı Hz. İbrahim (a.s) ve Nübüvvet Sempozyumu Tebliğler Kitabı I*, (İstanbul 2019): 614-633.

Demirel, Harun Reşit. "Hadis Edebiyatında Peygamber(sav.)'in Son Günleri ve Kırtas Olayı". *Türkoloji Araştırmaları* 13/25 (Aralık 2018): 161-177.

el-Kummî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh. *Risaletü'l-İ'tikâdâtü'l-İmamiyye*, çev: Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.

El-Küleynî, Ebu Cafer Muhammed b. Yakub. *El-Usûl mine'l-Kâfi*. I. Şiraz: 1347/1928.

el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, thk. Dr. Mecdî Baslûm, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1426/2005, VIII.

El-Murtaza, Ali b. Hüseyin el-Mûsevî. *Tenzihü'l-Enbiyâ*. Beyrut: 1419/1998.

er-Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420, XXIII.

Es-Sâlûs, Dr. Ali Ahmed. *Eserü'l-İmamet fi'l-Fıkhü'l-Ca'feri ve Usûlihî*. Katar: 1402/1982.

eş-Şeybi, M. Kamil, *es-Sılatu Beyne't-Tasavvuf ve't-Teşeyyu*, Beyrut: Dâru'l-Endelüs, 1982, II.

et-Tabâtabâî, Muhammed Huseyn, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut: Müessesetü'l-'Alemiyye li'l-Matbûât, 1417/ 1997, IV.

et-Tabâtabâî, Muhammed Huseyn. *İslam'da Şia*, çev. Kadir Akaras-Abbas Kazımî, İstanbul: Kevser Yayınları, 1993.

et-Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasen. *Mecmau'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut: Darü'l-Fıkr, 1414/1994, VIII.

Fatiş, Emrullah. "Şia'nın İmametle Şekillenen İnanç Esasları". *Bilimname: Düşünce Platformu* 1/23 (Şubat 2012): 85-103.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "İlk Şiî Olaylar: 1. Tevvabun Hareketi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (Ağustos 1984): 335-352.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "İsnâşeriyye", *DİA*, XXIII, 142-147.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "Şiîliğin Doğuşu ve Gelişmesi". *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu* (Şubat 1993): 33-46.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Firûzabâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed. *el-Okyânusü'l- Basit fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. IV. (trc. Âsım Efendi). İstanbul: 1305/1886.

Gökalp, Yusuf. "İmamet Nazariyesi Bağlamında Zeydiyye'nin İmamiyye'ye Yönelik Eleştirileri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (Ocak-Haziran 2014): 89-126.

Gökalp, Yusuf. "Zeydiyye Mezhebi'nin Doğuşu, Teşekkül Süreci ve Tarihçesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (Temmuz-Aralık 2007): 55-93.

Gökalp, Yusuf. "Zeydiyye", *DİA*, XXXIV, 328-331.

Gündüz, Şinasi. "Mecûsîlik", *DİA*, XXVIII, 279-284.

Hakyemez, Cemil. "İmamiyye Şiasında İsmet İnancı -İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadîleşmesi-". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 7/1 (Bahar 2007): 167-192.

İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*. (çev. Z. Kadiri Ugan). I. İstanbul: 1375/1954.

İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanü'l-Arab*. XII. Beyrut: 1388/1968.

İbn Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed. *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. (Nşr. İhsan Abbas). Beyrut: 1377/1957

İlhan, Avni. "Şia'da Usulü'd-Din". *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu* (Şubat 1993): 409-433.

Kâşifü'l-Ğitâ, Muhammed Hüseyin b. Ali. *Aslu's-Şia ve Usûlühâ*. Kahire: 1379/1958.

Kâşifü'l-Ğitâ, Muhammed Hüseyin b. Ali. *Caferi Mezhebi ve Esasları*. (çev. Abdülbaki Gölpınarlı). Kum: 1413/1992.

Kılavuz, Ahmet Saim. *İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

Kılıç, Ünal. "Kerbela Vakası (Tarihi Süreç)". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri) I*, (Sivas 2010): 15-48.

Kocadağ, Yaşar. *Keysaniyye'nin Doğuşu, Gelişimi ve Düşünceleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Koç, Eyüp. *İmamiyye'de İmamların Masumiyeti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Kummî, "Şeyh Saduk", Ebu Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-İ'tikadîti'l-İmâmiyye (Şii İmamiyye'nin İnanç Esasları)*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978)

Kutlu, Sönmez. "İlk Mürciî Metinler ve Kitâbü'l-İrcâ". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXVII (Ankara 1997): 317-331.

Kutlu, Sönmez. "İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu". *İslâmiyât Dergisi* 4/4 (Ekim-Aralık 2001).

Mütercim Asım Efendi. *Kâmus Tercümesi*. III. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2013.

Nasr b. Müzâhim, Seyyâr el-Minkârî et-Temimî. *Vak'atü Siffîn*. (Nşr. Abdüsselâm M. Hârûn). Kahire: 1401/1981

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Nevbahtî, Ebu Muhammed Hasan b. Musa. *Firaku 'ş-Şia*. (Nşr. H. Ritter). İstanbul: 1350/1931.

Onat, Hasan. "İsmail b. Ca'fer es-Sâdık", *DİA*, XXIII, 91-92.

Onat, Hasan. "Şiiliğin Doğuşu Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXXVI*, (Ankara 1997): 79-118.

Onat, Hasan. *Emevî Dönemi Şiî Hareketleri*. Ankara: Endülüs Yayınları, 1993.

Oruç, Haydar. "İmamet İnanıcı ve Şia Fırkalarındaki Farklı Yorumları". *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*.

Öz, Mustafa. "Galiyye", *DİA*, XIII, 333-337.

Öz, Mustafa. "İsmâiliyye Mezhebi". *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu* (Şubat 1993): 605-645.

Öz, Mustafa. "Keysaniyye", *DİA*, XXV, 362-364.

Öz, Mustafa. "Şia", *DİA*, XXXIX.

Öz, Mustafa. "Şii ve Galiyye'de Gayb Anlayışı". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-V: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I)*, *Tartışmalı İlmî Toplantı V* (Ekim 2002-2003): 225-232.

Öz, Mustafa. *Ana Hatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.

Öz, Mustafa; Şek'a, Muhammed. "İsmâiliyye", *DİA*, XXIII, 128-133.

Özalp, Mürsel. "Katolik Kilisesi ve İmamiyye Şiası'nın Yanılmazlık/Masumiyet Anlayışlarının Mukayesesi". *Türkoğlu Araştırmaları* 12/27 (Ankara 2017): 373-392.

Özarlan, Selim. "Kerbela Olayının Şiî İnançlar Üzerine Etkisi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/36 (Temmuz-Aralık 2016): 51-71.

Sarıçam, İbrahim; Aycan, İrfan. *Emevîler*. Ankara: TDV Yayınları, 2014.

Sarıkaya, Mehmet Saffet. *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.

Seffar el-Kummî, Ebu Ca'fer Muhammed b. El-Hasan b. Ferrûh. *Besairi'd-Derecâti'l-Kübrâ*. (tsh. Mirza Muhsin). Tahran: 1374/1953.

Sofuoğlu, Cemal. "Gadir-i Hum Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXVI*, (Ankara 1983): 461-470.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. *Bedevîlikten Hadârîliğe Küfe*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.

Subhî, Ahmed Mahmud. *Nazariyyetü'l-İmâme Lede's-Şiati'l-İsnâ Aşeriyye*. Beyrut: 1412/1991.

Şeyh Müfid, Ebû Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed. *Evâilü'l-Makâlât fi'l-Mezâhibi'l-Muhtârât*. (Nşr. İbrahim el-Ensârî). Beyrut: 1414/1993.

Şeyh Müfid, Ebû Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed. *Şerhu Akaidi's-Sâdük ev Tashihu'l-İ'tikad*. Tebriz: 1371/1950.

Şeyh Sâdük, İbn Bâbeveyh el-Kummî. *Risâletü'l-İtikadâti'l-İmâmiyye*. (çev. Ethem Ruhi Fığlalı). Ankara: 1978.

Teber, Ömer Faruk. “İbn Hazm’ın Galiyye’ye Eleştirisi Üzerine”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 10/29 (Eylül-Aralık 2007): 115-128.

Topaloğlu, Bekir; Yavuz, Yusuf Şevki; Çelebi, İlyas. *İslam’da İman Esasları*, Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Türkçe Sözlük, “Masum”, İstanbul: Sait Matbaacılık, 2017.

Yiğit, İsmail. “Muhtar es-Sakafi”, *DİA*, 54-55.

Yiğit, İsmail. “Tevvabîn”, *DİA*, XXXXI, 49-50.

Çatışma Beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Çalışma etik kurul izninden muaf araştırmalar kapsamındadır.